

УДК: 902.2(477.82)

І. В. Черновол

НАУКОВІ ПОДОРОЖІ Ф. ВОВКА ТА Л. ЧИКАЛЕНКА ПО ВОЛИНІ

У статті на основі друкованих і рукописних джерел розглянуто перебіг наукової екскурсії Федора Вовка та Левка Чикаленка на Волинь у 1909 р. Відтворено маршрут дослідників, визначено деталі та проаналізовано вплив подорожі на їхню наукову та культурно-просвітницьку діяльність. Вказано на ключовий вплив Ф. Вовка як ученого на Л. Чикаленка та охарактеризовано його визначальну роль як дослідника.

Ключові слова: історія археології, біографістика, наукові екскурсії, експедиції, Волинь, Федір Вовк, Левко Чикаленко.

Наприкінці XVIII — на початку XIX ст. у науковому середовищі широкого застосування набули наукові подорожі або наукові екскурсії. Це були мандрівки, які мали на меті збір матеріалів, експонатів чи певної інформації з науковою метою, подорожі з науковою або культурно-пізнавальною метою. Найчастіше такі подорожі проводилися під патронатом зацікавлених наукових установ чи товариств.

Одна з таких подорожей сталася у 1909 році на Волинь. Вона була ініційована Федором Вовком і відбулася за сприяння Етнографічного відділу Російського музею імператора Олександра III, де на той час вчений працював. Подібні наукові екскурсії вже неодноразово здійснювалися Ф. Вовком на замовлення або за підтримки різних організацій чи установ, як то Паризьке антропологічне товариство, Наукове товариство імені Шевченка [Франко, 2001, с. 96] тощо. Іноді такі подорожі носили ще й просвітницьку місію, коли разом з іншими вченими та дослідниками, Ф. Вовк виступав із лекціями перед слухачами університетських курсів чи навіть перед пересічними жителями

тієї місцевості, куди вчений приїздив проводити свої дослідження.

Мета даної публікації — на основі вивчення опублікованих документів та архівних джерел висвітлити етапи наукової екскурсії вчених на Волині, охарактеризувати роль подорожі, відтворити маршрут, встановити деталі, проаналізувати вплив подорожі на їхню наукову та просвітницьку діяльність.

Волинь займала вагомe місце у наукових студіях вченого. Досліджуючи археологію, етнографію та антропологічний склад українського населення, Ф. Вовк декілька разів відвідував Волинь: влітку 1875—1876, 1907, 1909, 1910 та 1914 рр. Першу свою подорож на Волинь український дослідник здійснив в якості члена Південно-Західного відділу Російського Географічного Товариства та учасника археологічної експедиції Володимира Антоновича на Волинь і Київщину [Франко, 2001, с. 62]. Тут Ф. Вовк одночасно збирав фольклорний та етнографічний матеріал. А вже наступні, пізніші за часом етнографічні та антропологічні студії на Волині Ф. Вовк проводив після повернення з еміграції, коли вже працював приват-доцентом Петербурзького університету, був членом Російського антропологічного товариства та хранителем української експозиції Етнографічного відділу Російського музею імператора Олександра III. У постійних експедиціях вченого завжди супроводжували його студенти, які на старших курсах університету здійснювали вже самостійні етнографічні, археологічні чи антропологічні розвідки [Франко, 2001].

До літньої експедиції 1909 р. на Волинь Ф. Вовк запросив сина свого доброго знайомого Є. Чикаленка — Левка, який на той час іще був студентом Лозаннського університету (Швейцарія). Як

пізніше згадував сам Л. Чикаленко, його зустріч з Ф. Вовком стала визначальною для нього. Перебуваючи під враженнями від його особистості, Л. Чикаленко залишив навчання у Лозанні й того самого року вступив до Петербурзького університету, вивчаючи геологію. Після повторного вступу до університету в 1913 р. (був виключений і висланий) почав студіювати у Ф. Вовка археологію зі спеціалізацією в галузі передісторичної антропології та археології [ЦГИА СПб, ф. 14, оп. 3, д. 54839, л. 48].

В особовому фонді Ф. Вовка, що зберігається в Науковому архіві Інституту археології НАН України, міститься досить багато матеріалів з волинської тематики [НА ІА НАН України, ф. 1, спр. 137, 174, 217, 219, 220, 246, 279, 343]. Значний інтерес для дослідників становить записник вченого, що його вів Ф. Вовк впродовж літньої експедиції 1909 р. [Там само, спр. 276]. Судячи з записів, в етнографічних спостереженнях вчений приділяв увагу вивченню народної архітектури, дослідженню будови та внутрішнього облаштування хат і церков. Ф. Вовка цікавило оздоблення одягу та його варіативні відмінності у різних селах губернії, способи пов'язування наміток. Записник містить багато малюнків-схем, які ілюструють зроблені записи. Крім того, збереглися фотографії з цієї подорожі [Чикаленко, 1955], що дають можливість уявити типи мешканців Волині початку ХХ ст., комплекси чоловічого та жіночого одягу тощо.

Разом з тим про наукову подорож на Волинь 1909 р. Ф. Вовка та Л. Чикаленка згадують у своїх дослідженнях О. Франко [Франко, 2001] та І. Старовойтенко [Старовойтенко, 2009]. Проте, головним чином у своїх студіях ми будемо опиратися на матеріали Л. Чикаленка про подорож на Волинь 1909 р. А саме його щоденник, в якому він докладно записував свої враження від подорожі, що зберігається в Науковому архіві ІА НАНУ [НА ІА НАН України, ф. 1, спр. 438] та спогади про цю експедицію, що вийшли друком вже за кордоном, в еміграції [Чикаленко, 1955].

Відправним пунктом експедиції було селище Городок, що на Рівненщині, де знаходився перший на Волині музей. Він був заснований ще у 1896 році місцевим поміщиком, бароном Ф. Штейнгелем, що проявляв неабиякий інтерес до історичного минулого Волині та за активної участі М. Біляшівського у процесі його створення. Музей розміщувався безпосередньо у маєтку барона та поділявся на такі відділи: природничий (геологічний), географічний, антропологічний, археологічний та етнографічний, нумізматичний та бібліотеку [Отчёт, 1898, с. I—VII]. Невдовзі цей музей став справжньою науковою лабораторією для вивчення різних аспектів історичного минулого Волині.

У призначений час Левко Чикаленко прибув до Городка, до маєтку барона Ф. Штейнгеля, де мав чекати самого Ф. Вовка й інших учасників

експедиції. Проводячи багато часу в їх очікуванні, Л. Чикаленко отримав змогу ближче познайомитися з родиною барона. Він так згадує про них: *«Цікава то була родина, з великими зв'язками серед російського суспільства, але з виразними симпатіями до всього українського»*. Також високо оцінює зусилля Ф. Штейнгеля щодо створеного ним музею: *«Розглядав музей з усіма можливими для краєзнавчого музею відділами, що то старанно збирав з накладом великого гроша барон. Особливо цікаві були експонати передісторичного, етнографічного, а зокрема для мене — геологічного відділів»* [Чикаленко, 1955, с. 36].

Згодом до Л. Чикаленка приєднався Володимир Володимирович Сахаров, студент Петербурзького університету та учень Ф. Вовка, по тому й сам Ф. Вовк разом із Василем Михайловичем Машечкіним, фотографом Російського музею. По приїзду Ф. Вовк проявив бажання оглянути музей, який складався з кількох відділів. Зусилля Ф. Штейнгеля були високо оцінені Ф. Вовком. Його в музеї барона Штейнгеля особливо зацікавила експозиція відділу етнографії, а понад усе — *«ікона з якоїсь церкви — образ святих Якима та Анни, де святі убрані були в шляхецьке убрання початків чи середини 17 століття»* [Там само, с. 37]. *«По за багатьма експонатам з слов'янських часів, які зібрав Штейнгель в спеціальній експедиції, організованій ним в сточище ріки Уборти, де розкопав він багато древлянських могил, дуже багато представлені були культури молодшої кам'яної доби. Як виявилось, майже все те походило з Городка. Палац Штейнгелів стояв на острові серед річки Усте і скрізь на тому острові, де копни, знаходилися вироби з кременя та черепки, переважно приналежні до тієї самої культури. Так само і на правому березі річки, на надлуговій терасі скрізь знаходили такі само речі. Були це здебільшого великі вироби, старанно оброблені з усіх боків: серпи, сокири, долота, вістря до списів і багато-багато різного іншого. На правому березі на горі, на плато (як їхати з Городка до Краевич) в лісі були знайдені і гроби, обложені крейдяними плитами. Знайдено було в одному з них вже й металеві — мідяні речі — якісь прикраси подібні до листків. Але найбільше зацікавило Хв. К. палеолітичне селище, знайдене в глибокому яру на правому березі річки, що ним йшла дорога просто з Городка на Савичи над Горинем. Оглянувши уважно знайдені кістки, головно мамута, та дрібні вироби з кременя Хв. К. в супроводі Ф. Р. Штейнгеля ходив на місці знахідки і потім не раз розпитував Штейнгеля, чи не хотів би він урядити якісь більші досліді на тому місці, коли б Хв. Вовк, дослідивши Мізин, мав час та змогу їм теж присвятитись»* [Там само, с. 38].

Ф. Вовк виказував справжній невідомий інтерес до знахідок Ф. Штейнгеля, та певно,

міг отримати кошти та організувати там археологічні дослідження, коли б обставини цього потребували.

Ще перебуваючи у Городку, члени експедиції розпочали свою роботу. Ф. Вовк за допомогою Л. Чикаленка приступили до антропологічних вимірів місцевого населення. Тоді ж В. Сахаров займався пакуванням і відсиленням уже зібраних членами експедиції на той час експонатів. Дослідники вже провели вимірювання понад двадцяти осіб, коли побачили чоловіка незвичайної зовнішності, що сидів на призьбі біля хати. На Л. Чикаленка він справив неприємне враження, проте Ф. Вовк дуже ним зацікавився [НА ІА НАН України, ф. 1, спр. 438, арк. 21]. *«Хв. К. спеціально зацікавився маленького зросту німим головатим виродком, якого побачив якось на селі під хатою. Був то гідроцефал, старшого віку вже людина, але цілковито статево нерозвинена істота»* [Чикаленко, 1955, с. 37]. Науковий інтерес Ф. Вовка до такої особи був зрозумілий. Проте не зрозуміло з записів, чи вдалося йому вмовити чоловіка погодитися на антропологічні виміри.

Закінчивши зі справами в Городку, вирушили через Бердичів до Житомира. По приїзду до міста, опікуватися дослідниками взявся О. Фотинський, який і представив їх діячам «Товариства дослідників Волині», за порадами і вказівками яких укладалися плани подальшої подорожі.

Маршрут дослідників, за спогадами Л. Чикаленка, пролягав через Городок — Бердичів — Житомир — Звягель — Корець — Андріївці — Сушки — Ушомир — Іскорость — Бежи — Овруч — Збраньки — Норинськ — Олевськ.

Зупиняючись у різних місцинах, оглядали визначні місця. Так, у Житомирі дослідники були вражені «збіркою волинських копалин», що містила зразки лабрадоритів, порфірів, габро, базальтів, опалів, овруцьких гранітів. У Звягелі дослідників цікавила стара церква, у Корці — старовинний порцеляновий посуд місцевої фабрики та руїни замку князів Корецьких. В Андріївчачах — хустки з оригінальної вишивкою червоною заплоччю (занизуванням). Крім того, здійснювали дорогою антропологічні поміри населення та купували речі для етнографічного відділу музею.

Л. Чикаленко згадує комічний інцидент, який трапився з ними у Звягелі. *«Всі ми називали Хв. К. професором. Отож, через власників заїзду, де ми спинилися були, по цілому місті пішла звістка, що приїхав якийсь професор. Незабаром потягнулися до нашого заїзду з цілого міста жиди, а головно старі жидівки, щоб Хв. К. оглянув та порадив, як лікуватися від різних хворіб. З здивуванням довідався Хв. К. і ми всі, що слово «професор» має тут специфічне значення. Це найвища, як виявилось, інстанція в лікарських справах. Коли не може вже нічого зробити доктор ні місцевий,*

ні житомирський, то залишається їхати до «професора» у Київ. А тут, на тобі, приїхав професор та ще й з Петербургу... Мороки мав Хв. К. і ми всі з ним, як приходилося майже силою випроваджувати пацієнтів та пацієнток, що ввічливо та жалібно пропонували все більші та більші суми за пораду «самого професора» [Там само, с. 40].

Просувалися члени експедиції двома возами, на кожному з яких була досить велика кількість поклажі. На першому возі їхали Ф. Фовк з Л. Чикаленком, на другому — В. Сахаров і В. Машечкін та кіньми правили чоловіки з місцевих, яких порадили ще на початку подорожі. Їхали повільно, часто зіскакуючи з возів, аби підняти з піску над дорогою то шматок доісторичного черепка, то шматок залізної жужелиці. *«Пустеля пустелею, лісова, але скрізь сліди стародавнього життя та навіть промислу. Часто над дорогою на величезних розлогих соснах, там, де дерево розходилося на декілька розгалужень, збудований був поміст, на якому стояли борти. Хв. К. зупиняв коні й у кишенькову книжечку зарисовував дуже швидко й просто суть баченої споруди. Заохочував і мене зарисовувати бачене...»* [Там само, с. 40]. За словами Л. Чикаленка, він не дуже любляв малювати, проте настійливі настанови Ф. Вовка спонукали його робити подібні зарисовки. Згодом це почало давати результат, малюнки ставали чимдалі кращими та більш наочними. Пізніше Л. Чикаленко й сам залюбки робив детальні малюнки до своїх записів, зрозумівши їхню необхідність.

З Андріївчів подорожувальники дісталися до села Сушки. Там вони були здивовані тим, що всі хати мали по два комини. Л. Чикаленко згадує: *«Дивне то робить враження. Один комин там, де йому належить бути, а другий, часто трохи тонший, на самому причільку хати, там де сходяться разом три шади хатньої покрівлі. Коли ми пізніше, зацікавлені цим явищем, розглянулися по хатах, то побачили, що причільний комин — то горішне закінчення «світника», особливого пристрою для освітлювання хати лучивом. Дехто так і називає цей пристрій «лучником»* [Там само, с. 43]. Ще більше дослідників вразило, що в новіших хатах «лучник» був більш удосконалений, аби не заважати мешканцям житла перебувати помешканням.

Крім того, в Сушках дослідники оглянули знадвору і зсередини стару церкву, заміряли її, а В. Машечкін її сфотографував. За спостереженнями вченого, на Волині домінують тридільні та трибанні церкви. Результатом польових спостережень Ф. Вовка стала його публікація «Старовинні дерев'яні церкви на Волині» [Волков, 1910].

В містечку Ушомир дослідників здивувала відсутність кам'яної забудови. Тут не лише хати, а й покрівлі на них були з дерева. Далі вони вирушили на Іскорость, де перебували де-

кілька днів. Тут побувала традиція: хто сюди приїде, мусить побувати в «Ольжиних купальнях». За описом Л. Чикаленка: «Річечка Уша утворила собі глибочний каньон в граніті й тече тепер в одному місці наче по східцях гранітових плит. В одному місці вона, спадаючи звисока, вижолобила долишню плиту, утворивши там величезний наче б казан. Отож, коли в нього сісти, то вода буде трохи більше, як по пояс, а в той час згори вас поливає вода, що з попередньої плити спадає. У велику спеку таке купання — дійсно насолода небуденна» [Чикаленко, 1955, с. 44].

Далі дослідники вирушили на Овруч. Пройжджаючи через село Бехи, сталася з ними цікава пригода. Так її оповідав у своїх записках Л. Чикаленко: «Їдучи широкою вулицею через село, типове поліське, ... зустріли ми якусь тіточку, що вирвалася з хати до сусідки в якійсь своїй наглій справі. Не було часу у неї, мабуть, убиратися, а так, як була, в одній сорочці, підперезана спереду запаскою, — так і вибігла. Як уледів Хв. К. оту запаску, так і почав гукати на ту тіточку, щоб до нашого возу наблизилася. Тітка підійшла і без жодної передмови почав Хв. К. ту запаску торгувати. Запаска-попередниця дійсно була варта того, що Хв. К. за неї давав. Був то з домової вовни, вдома фарбованої, маленький килимок, такий же гарний, такими квітами затканий, що дійсно шкода було б його з рук випустити. Але біда в тім, що то на тій тіточці тільки й одєжини, що та запасочка і, як її скинути і продати — то виходить зовсім невбраній на вулиці опинитися. Зацікавила мене вельми ота, сказати б, софістика побутова. В самій сорочці вийти — то вже сором, а начепити спереду саму попередницю, без властивої запаски ззаду — то вже «годиться». Але певно сума запропонована Хв. К. була просто в цих місцях нечувана. Озираючись навколо декілька разів і намітивши собі найкоротшу дорогу до хати, тіточка розв'язала ззаду шнурки тої попередниці і з виглядом, наче б вона зовсім гола на вулиці була, побігла з затисненими в руках грішми прожогом до своєї хати. А ми, сміючись з спостереженої внутрішньої боротьби, що для неї була мабуть верхом драматичного напруження, з захопленням розглядали запаску...» [Там само, с. 45].

Поступово подорожувальники дісталися до Овруча. Там звернулися вони до пана Синьогуба, правника за освітою, що наглядав за роботою «волосних правлінь» і був рекомендований їм на допомогу членами «Товариства дослідників Волині». Це був освічений чоловік з широким колом зацікавлень, який досконало знав Овруччину, тамтешні села і людей та міг відповісти на всі питання й дати поради у виборі подальшого маршруту. Після ради з ним було вирішено неодмінно побувати у «славетнім селі Збранці, яке в різні часи, а особливо

за князівської доби, було важливим центром промислу — виробу з місцевого талькового, здається, лупаку, різних виробів — пряслиць, намиста і т. п. ... Хотіли ми побувати в Народичах, де ще В. Б. Антонович розкопав багато древлянських могил і де Хв. К. вельми хотів зробити побільше помірив, щоб порівняти антропологічні риси людности сучасної з тою ж князівської доби» [Там само, с. 46]. Бачимо, що за невеликий відрізок часу дослідники намагалися зробити якомога більше вимірів та інших досліджень, добути максимальну кількість інформації для своїх подальших опрацювань. Слід зазначити, що антропологічні дані, які Ф. Вовк у цій подорожі зібрав за допомогою В. Сахарова, лягли в основу доповіді останнього на засіданні Російського антропологічного товариства при Петербурзькому університеті. Його доповідь під назвою «Антропологічне дослідження українського населення Волинської губернії» була виголошена у жовтні 1911 р. та включала відомості двох польових сезонів: 1909 і 1910 рр. [Таран, 2003, с. 69].

Крім іншого, Синьогуб полюбляв збирати й сучасні прикраси з місцевими овруцькими гранатами. За його порадою, аби й собі щось пам'ятне з цього каменю привезти, дослідники звернулися до аптекаря Дубинського. Виявилось, саме до нього місцевий люд приносить все, що видається цінним, цікавим або незвичним, навіть чудернацьким. Ф. Вовк разом із Л. Чикаленком також завітали до аптеки, яку потім прирівняли до «кунсткамери». За переказом останнього, у них від здивування навіть очі розбіглися: «Чого ми там не побачили? ... На превеликий жаль, аптекар не був надто інтелігентна, але зате надто спритна людина. Очі наші порозбігалися, то правда, як незабаром обличчя нам повитягувалися, як ми побачили, що він з тим всім робив. Отже, показує нам дві розкішні, надзвичайно оригінальні попільнички для недопалків, зроблені з... досконало збереженого черепа махайрода (хижак родини котячих періоду третинної доби — І. Ч.). Хв. К. охнув і відразу купив обидві, бо аптекар, на щастя, дуже уважно і акуратно перепилував той череп по сагітальній лінії. Знову ж ми охнули, як показував він нам самі звичайнісінькі запинки, великі до чохла, і маленькі до пазухи, що їх він доручив якомусь фахівцеві зробити з мамутового ікла. Ні перед тим ні після того ніколи мені не доводилося бачити в такому стані збереження мамутового ікла, знайденого на Україні... Купили ми з Хв. К. по одному шматку того ікла, але ніяк не змогли добитися від п. Дубинського назви селянина, від якого він того ікла купив, ні місцевості, звідкіля ті чи інші предмети походили. Хв. К. накупив у нього багатенько різних кісток, ... цілу громаду зубів носорога та інших четвертинних тварин» [Чикаленко, 1955, с. 47]. Відомо, що колекції матеріалів,

зібраних Ф. Вовком, зберігалися в його кабінеті в університеті та у квартирі при Російському музеї. За заповітом ученого, всі його наукові матеріали та колекції були перевезені в Україну в 1921 р. [Черновол, 2012]. Не виключено, що в їхній перелік увійшли предмети, зібрані учасниками саме цієї експедиції, а картотека антропометричних pomірів містила записи, зроблені під час подорожі на Волинь 1909 р.

У подальшій подорожі чекали на дослідників село Збраньки, яке вразило їх своїм незвичайним ландшафтом та скам'янілими відкладами, що були схожі на «скам'янілу пустелю». Там «без жодних спеціальних заходів, себто без кайла та молотка можна вибрати з того хаосу бажаний завбільшки шматок каменю... жодних скаменілин не видно. Пісковець власне, більше нагадує халцедон, так мало в ньому помітні піщинки і така міцна та магма, в яку вони вкраплені. Плита від плити відділюється вказує чудну дуже, невидану досі мною кам'яну поверхню. Виглядає так, як би десь на мількому піщаному дні річечки уклалися гнані водою піщинки. Укладаються вони в якісь маленькі вали, один коло другого, правильно уложені так, наче ребра на боках худі коняки або маленькі хмаринки у так званих перистих великих хмарах... Скаменілин в них — жадних! Отже скам'яніла пустеля. Та й колір червоний, наче відповідає кольору пустелі. Якого часу ці поклади — поняття не маю» [Чикаленко, 1955, с. 49]. Відразу ж Ф. Вовком і Л. Чикаленком були відібрані зразки тих відкладів для колекцій.

Наступним пунктом їхньої подорожі стало містечко Норинськ. Тут дослідники були вражені формою могил, що нагадували собою поле після косовиці: високі й вузькі в діаметрі своєї основи: «...такі чудні, незвичкі моєму оку могили. Багато їх, не десяток, а навіть сотні. Дуже можливо, що й степові могили так колись виглядали, але що то все здебільшого скитські або й ще давніші, а тут зовсім молоді, князівських часів. А може й ґрунт в ньому певну роль відіграв» [Там само, с. 49].

А закінчували дослідники свою подорож в Олевську. Діставшись до містечка, Л. Чикаленко розпрощався з членами експедиції, бо змушений був займатися своїми справами. А експедиція ще якийсь нетривалий час продовжувала свою роботу.

Такою видалася Волинська експедиція влітку 1909 р. Для Левка Чикаленка знайомство з Федором Вовком та здійснена спільна наукова подорож мала вагомий вплив і привела до серйозних змін у житті. Він не лише став навчатися у Федора Вовка в університеті. З часу першої спільної подорожі він періодично супроводжував Ф. Вовка в експедиціях (до 1915 р. на стоянку поблизу Мізина), а в 1916 р. отримав «Відкритий лист» на розкопки на своє ім'я і провадив їх уже самостійно. Пізніше Л. Чикаленко

став постійним членом Комісії для складання археологічної карти України, після виїзду за кордон захистив дисертацію «Нарис розвитку геометричного орнаменту палеолітичної доби» [Чикаленко, 1923], працював над теоретичними проблемами первісного мистецтва, досліджував мальовану кераміку стародавнього населення, залишив по собі низку праць [Інститут..., 2015, с. 640].

Таким чином, здійснюючи наукові подорожі, Ф. Вовк збирав етнографічні матеріали та фольклор: матеріали про традиційну культуру українців Волині, приділяв значну увагу вивченню народної архітектури (хат, церков), оздобленню одягу та його варіативним відмінностям у різних селах губернії, досліджував комплекси чоловічого та жіночого одягу, простежував способи пов'язування наміток. Збираючи антропологічні дані, робив антропологічні виміри місцевого населення, що дали можливість уявити типи мешканців Волині початку ХХ ст. Збирав цінні колекції предметів археології, які до тепер зберігаються у музеї та є предметом вивчення нових поколінь дослідників. Значну роль відігравало також залучення учнів, молодих колег до подібних наукових експедицій, що в свою чергу надавало їм нового досвіду і спонукало до отримання потрібних знань. І такий вагомий вплив можемо прослідкувати на прикладі Левка Чикаленка, який отримав можливість навчатися безпосередньо у подорожі, переймати цінний досвід і набувати нові знання і навички.

Волков Ф. Старинные деревянные церкви на Волини // Материалы по этнографии России. — СПб, 1910. — Т. I. — С. 21—44.

Інститут археології Національної академії наук України. 1918—2014 / гол. ред. П. П. Толочко. — К.: АДЕФ-Україна, 2015. — 668 с.

НА ІА НАН України, ф. 1 (Ф. К. Вовк), спр. 276; 137, 174, 217, 219, 220, 246, 279, 343; 438.

Отчёт Городецкого музея Волинской губернии барона Ф. Р. Штейнгель за первый год (от 25 ноября 1896 г. по 25 ноября 1897 г.) / Сост.: Н. Беляшевский. — Варшава: Типография Ф. Чернака, 1898. — VIII + 60 с.

Старовойтенко І. Євген Чикаленко: людина на тлі епохи. — К.: Темпора, 2009. — 544 с.

Таран О. Волинь у народознавчих дослідженнях Федора Вовка // Етнічна історія народів Європи. — 2001. — Вип. 11. — С. 69—72.

Франко О. Федір Вовк — вчений і громадський діяч. — К.: Європейський університет, 2001. — 378 с.

ЦГИА СПб, ф. 14 (Императорский Петроградский университет), оп. 3, д. 54839 (Чикаленко Лев Евгеньевич. 1909).

Черновол І. В. История одной командировки: к вопросу о перевозе научного наследия Ф. Вовка в Украину // АДІУ. — К.: Стародавній світ, 2012. — Вип. 9.: Історія археології: дослідники та наукові центри. — С. 331—337.

Чикаленко Л. Нарис розвитку геометричного орнаменту палеолітичної доби // Науковий збірник Ук-

раїнського університету в Празі. — 1923. — Т. 1. — С. 148—200.

Чикаленко Л. Подорож з проф. Хведором Вовком по Волині (Уривок з спогадів 1909 року) // Літопис Волині: науково-популярний збірник волинезнавства. — Вінніпег, 1955. — Рік II, ч. 2. — С. 34—51.

И. В. Черновол

НАУЧНЫЕ ПУТЕШЕСТВИЯ Ф. ВОВКА И Л. ЧИКАЛЕНКО ПО ВОЛЫНИ

В статье рассмотрен ход научного путешествия Фёдора Вовка и Льва Чикаленко по Волини в 1909 г. Исследователи отправились в экспедицию собирать предметы этнографии и археологии, составлять карточки антропологических измерений местного населения. Воспроизведён детальный маршрут исследователей, установлены интересные подробности поездки. Рассмотрено влияние путешествия на их научную и культурно-просветительскую деятельность. В частности, указано на ключевое влияние Ф. Вовка на жизнь и становление Л. Чикаленко как ученого. Показано важность, значимость подобных научных экспедиций того времени.

Ключевые слова: история археологии, биография, научные экскурсии, экспедиции, Волинь, Федор Вовк, Левко Чикаленко.

I. V. Chernovol

SCIENTIFIC EXCURSIONS OF F. VOVK AND L. CHYKALENKO IN VOLYN

The article deals with the course of the scientific trips (expeditions) of Fedir Vovk and Levko Chykalenko in Volyn in 1909. The researchers went to the expedition to collect subjects of ethnography and archeology, to compile card of anthropological measurements of the local population. Reproduced a detailed route of the researchers, installed interesting details of the trip. The influence of travel on their scientific, cultural and educational activities is considered. In particular, it is indicated the key influence of F. Vovk on the life and formation of L. Chykalenko as a scientist. The importance, significance of similar scientific expeditions of that time is shown.

Keywords: history of archaeology, biography, scientific excursions, expeditions, Volyn, Fedir Vovk, Levko Chykalenko.

Одержано 14.06.2017